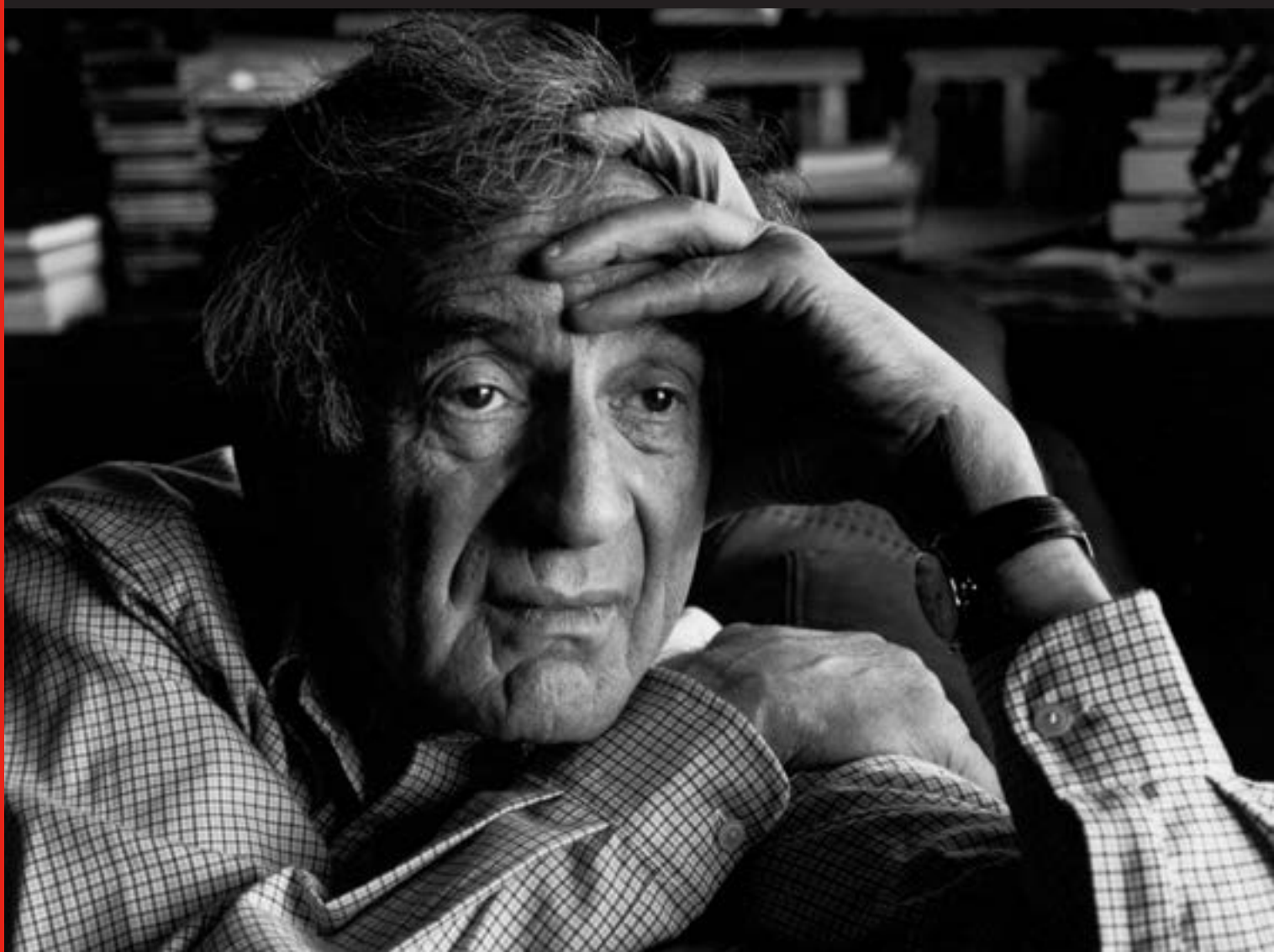

SPEAK TRUTH TO POWER
MOD UTAN GRÄNSER

MÄNNISKORÄTTSFÖRSVARARE SOM FÖRÄNDRAR VÅR VÄRLD

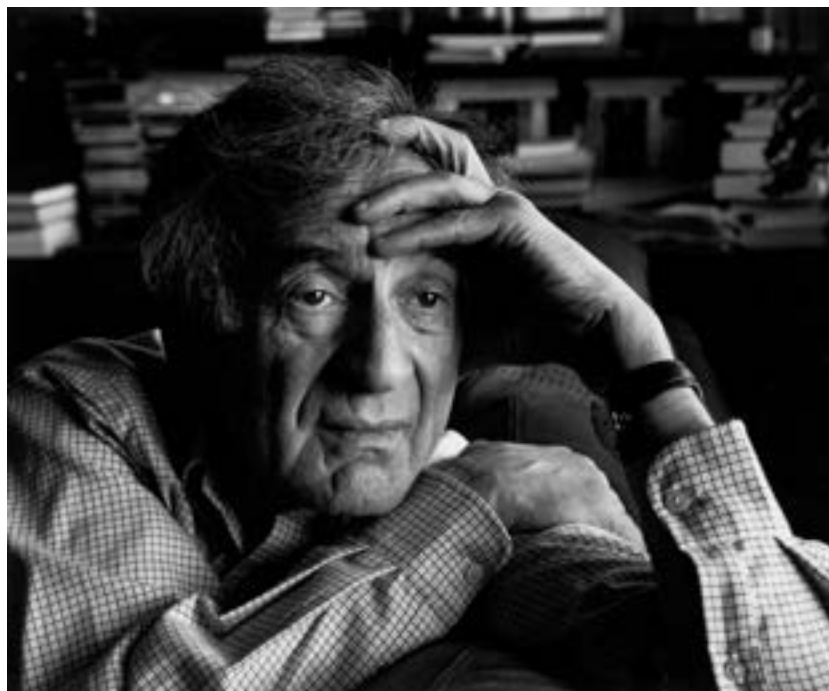
ELIE WIESEL

ELIE WIESEL

USA

”DET JAG ÖNSKAR,
DET JAG HAR HOPPATS
PÅ I HELA MITT LIV,
ÄR ATT MITT FÖRFLUTNA
INTE SKA BLI DINA
BARNES FRAMTID.”

Elie Wiesel, ©2000 Eddie Adams

DE MAKTLÖSA

Elie Wiesel växte upp i en sammansvetsad judisk gemenskap i Sighet i Transsylvanien (Rumänien). När han var femton år gammal föstes hans familj ombord på ett tåg och deporterades av nazisterna till Auschwitz dödsläger. Wiesels mor och yngre syster dog där — två äldre systrar överlevde. Wiesel och hans far fördes därefter till Buchenwald, där också hans far dog.

I sin självbiografi skriver Wiesel: *Aldrig skall jag glömma den natten, den första natten i lägret, som förvandlade mitt liv till en enda lång natt, sju gånger förbannad och sju gånger besegrad. Aldrig skall jag glömma ansiktena på de små barnen, vars kroppar jag såg förvandlas till rökslingor under den tysta blå himlen. Aldrig skall jag glömma lågorna som slukade min tro för alltid. Aldrig skall jag glömma den nattliga tystnad som för all evighet berövade mig viljan att leva. Aldrig skall jag glömma det där, om jag så vore dömd att leva lika länge som Gud själv. Aldrig.*

Elie Wiesel har ägnat sitt liv åt att säkerställa att världen inte glömmet nazisternas grymheter, och att de inte upprepas. Efter kriget blev han journalist i Paris. Där bröt han tystnaden om sina upplevelser under Förintelsen i och med publiceringen av *Natten* 1958. *Natten* har översatts till tjugofem språk, med miljontals exemplar i tryck runt om i världen. Boken är en brännande berättelse om de nazistiska dödslägren. Wiesel har skrivit över fyrtio böcker, och fått flera utmärkelser för sitt författarskap och sin opinionsbildande verksamhet. Han var ordförande i the President's Commission on the Holocaust (Presidentens kommission för Förintelsen), och grundade the US Holocaust Memorial Council (Förintelsens minnesråd) vars ordförande han också var.

Elie Wiesel undervisar vid Boston University och reser världen runt för att främja mänskliga rättigheter och driva debatten om etiska frågor.

”DAGENS BARN BEHÖVER VÅRA RÖSTER”

KERRY KENNEDY: Varför ger du inte upp inför meningslösheten, känslan av att en människa inte kan göra något åt världens missförhållanden? Vad får dig att fortsätta?

ELIE WIESEL: När man tänker på den andre inser man att något måste göras. Om jag bara tänkte på mig själv, skulle jag antagligen inte ha gjort så mycket. Men vad kan de göra mig som de inte redan har gjort? Jag tänker på dagens barn som behöver våra röster, kanske vår närvaro, kanske all den hjälp vi kan ge, i alla fall våra känslor. Jag tänker på sociala, etniska och religiösa minoriteter, eller minoriteter med funktionshinder, aids eller de som drabbas av alzheimer. Då får man inte säga: ”Eftersom jag inte kan göra något, så låter jag bli.” Camus sa i en av sina essäer (och det är en underbar tanke), att man måste tänka sig Sisyfos som lycklig. Ja, jag föreställer mig inte att Sisyfos var lycklig, men jag föreställer mig att den andre är olycklig. Och eftersom den andre är olycklig, får jag inte underlåta att minska hans eller hennes olycka.

KERRY KENNEDY: Hur överlevde du när du var barn och din far dog?

ELIE WIESEL: Några månader efter hans död kom befrielsen. Under de månaderna kunde jag ha dött vilken dag som helst, när som helst. Jag hade ingen lust att leva. Även om jag i dag skulle säga att jag ville leva för att vittna, så vore det inte sant.

KERRY KENNEDY: Tror du att Gud gav dig en speciell gåva att vittna om grymheterna, eller var det en slump att du överlevde?

ELIE WIESEL: Det var en slump. Jag vill inte kalla det ett mirakel, för det skulle innebära att Gud utfört ett mirakel bara för mig. Det betyder att han kunde ha utfört flera mirakel för andra som kanske var värdigare än jag, eller åtminstone inte sämre än jag. Jag tror inte det. Det var ren tur. Jag råkade stå där, och det fanns människor som stod framför mig. Och precis som de lämnat, stängdes grinden. Varenda dag stod jag där, och i sista stund var kvoten fylld. Om jag stått fem rader längre fram hade jag inte varit här.

TROR INTE PÅ EN GUDOMLIG PLAN

KERRY KENNEDY: Tror du att det finns en gudomlig plan?

ELIE WIESEL: Nej, jag tror inte det. Jag vet inte hur jag ska reagera på det. Jag accepterar det inte. Jag har ifrågasatt Gud i hela mitt liv.

KERRY KENNEDY: Kan du säga något om hur du ser på förhållandet mellan mod och kärlek? Varifrån får du din känsla av hopp?

ELIE WIESEL: Det är väldigt enkelt. Det enda som kan ge mig hopp är en annan människa, eftersom det enda som kan ta hoppet ifrån mig är en annan människa. Det är inte Gud. Det är en person, en människa. Ytterst är allt relaterat till den andre – vår relation till andra påverkar vårt eget öde, och säkert

vårt eget moraliska förhållningssätt och öde. Kalla det kärlek, kalla det vänskap, kalla det övertygelse. Vad det än betyder, så är inte den där relationen till en annan detsamma som min relation till Gud. Alla lagar, all moral, handlar om mänskliga relationer. I min tradition, i mitt liv, i min familj fanns det ingen fiendlighet, ingen bitterhet, ingen rädsla. Det var en källa till styrka, till tro, hos både min mor och far. Kanske var jag för ung när jag lämnade dem.

KERRY KENNEDY: Femton år?

ELIE WIESEL: Ja. Om jag hade levt med dem längre, skulle jag kanske ha utvecklat samma problem som dagens barn har med sina föräldrar. Jag vet inte. Kanske.

KERRY KENNEDY: Hur är det med din egen son?

ELIE WIESEL: Han är medelpunkten i mitt liv. Medelpunkten i min medelpunkt. Han är nu 26 år. Jag är en galen pappa. Men han gillar inte att jag talar om honom.

PÅ DE MAKTLÖSA OCH SVAGAS SIDA

KERRY KENNEDY: Du skrev att du var inspirerad av judarnas mod och beslutsamhet att stå fast vid sin tro, också när de mötte ondskan och var absolut maktlösa mot den. Säg något om din sympati för de maktlösa.

ELIE WIESEL: De maktlösa är de som är viktigast för mig – de svaga och små. Det är därför det alltid, i varje bok, i varje roman, finns med ett barn, alltid en gammal man, alltid en galning. För de är så försummade av poitikerna, regeringen och av samhället. Jag skyddar dem. Och det är därför som jag i min barndom tyckte om de judiska människorna – och gör så än i dag. För många, många år sedan kunde jag tillbringa en hel eftermiddag med gamla jiddischförfattare som ingen läste för att de var bortglömda, bara för att få dem att känna att någon läste dem.

KERRY KENNEDY: Det är viktigt att nå ut till människor som är bortglömda.

ELIE WIESEL: Ja, till dem som känner att det inte tjänar något till, som känner att de är bortglömda. Och när allt kommer omkring, när det gäller brott mot mänskliga rättigheter, när det gäller fångar, så finns det inget som är värre för en fånge än att känna att han eller hon är glömd. Oftast använder plågoanden, torteraren, det argumentet för att bryta ner fången, och säger: du vet, ingen bryr sig. Ingen bryr sig. Det var av den anledningen till exempel, som jag på en konferens i Washington om konstverk och pengar som plundrats, frågade: ”Varför så sent? Varför denna hets nu?” Det viktiga är att vi glömmet att de flesta av offren inte var rika. Fienden stal vår fattigdom men ingen talar om det. Man talar bara om de rikas förmögenheter och gallerier. Men hur är det med de fattigas fattigdom? Ibland när jag talar lyssnar folk, men de hör inte.

Jag är skyldig de där efterlämnade människorna något. Vi som är så livsinriktade, som prisar ungdom, som prisar styrka. Det är bara att titta på reklamen på tv med bara vackra flickor

och friska unga män, för att förstå att det på sätt och vis är ett slags avvisande av dem som inte är unga, inte är friska och inte rika. Därför känner jag att jag är skyldig dem något. Det är också därför jag skriver. Det är om det jag skriver. Jag har skrivit mer än fyrtio böcker, men väldigt få handlar om kriget. Varför det? För att jag tror på att dela med mig. Jag lär mig, så att jag måste dela med mig av det jag lärt mig. Jag har en stor passion för kunskap och för undervisning. Så många av mina böcker handlar om att lära sig – av Bibeln, av profeterna, av mysticismen.

HAT ÄR SMITTSAMT

KERRY KENNEDY: Hur blir människor grymma? Kan du säga något om hat.

ELIE WIESEL: Vi befinner oss åtminstone i en situation där vi inser konsekvenserna. Vad den som hatar inte förstår är att om man hatar en grupp, hatar man faktiskt alla grupper. Hat är smittsamt, som cancer. Det går från en cell till en annan, en rot till en annan, en person till en annan, en grupp till en annan. Om det inte stoppas kan det invadera ett helt land, hela världen. En som hatar förstår därför inte, att han genom att förgöra andra faktiskt förgör sig själv. Visa vad som händer, visa hur fult det är. Det ligger ingen ära i att döda människor, och det ligger ingen ära i att förnedra människor. Det ligger ingen ära i att förfölja. Det är väldigt viktigt att komma ihåg.

KERRY KENNEDY: En lärdom som man lär ut om och om igen. Är det någon mening med att upprepa den?

ELIE WIESEL: Naturligtvis är det det. Men för att komma tillbaka till det jag sa tidigare. Jag vet att jag inte lyckas övertyga människor att ändra sig, men jag försöker ändå. En berättelse: en god man bestämde sig för att han måste rädda mänskligheten. Han valde ut en stad, den mest syndiga av alla städer, låt oss säga att det var Sodom. Han studerade och lärde sig allt om konsten att beröra människor, få folk att ändra åsikt, att ändra sitt hjärtas mening. Han gick till en man och kvinna och sa: "Glöm inte att mord inte är bra, det är orättfärdigt." I början samlades folk omkring honom. Det var så konstigt, ungefär som en cirkus. De samlades och de lyssnade. Han fortsatte och fortsatte. Dagarna gick. Veckorna gick. De slutade lyssna. Efter många år hejdade ett barn honom och sa: "Vad gör du? Ser du inte att ingen lyssnar? Varför fortsätter du att skrika och skrika? Varför?" Och mannen svarade barnet: "Jag ska berätta varför. I början var jag övertygad om att om jag skrek högt nog skulle de ändra sig. Nu vet jag att de inte kommer att ändra sig. Men om jag skriker ännu högre, så är det för att jag inte vill att de ska få mig att ändra mig."

MODIGT ATT SÄGA SANNINGEN

KERRY KENNEDY: Tror du att allt detta skrikande har haft någon betydelse?

ELIE WIESEL: Här och var kanske. Jag får brev, minst ett hundratal i månaden, från barn som läser mina böcker. Jag besvarar allihop. Min första bok kom ut för över fyrtio år sedan. Jag vet att vissa blir berörda. Det vet jag.

KERRY KENNEDY: Är det möjligt att våga, att vilja, göra skillnad i andra människors liv, utan att själv lida?

ELIE WIESEL: Naturligtvis, genom att studera andras lidande. Du kan göra det på ett elegant sätt, ett diskret sätt. Om en person lider, kan du inte minska hans eller hennes lidande, men en sak som du kan uppnå är att lidandet inte blir en del av människans natur.

KERRY KENNEDY: Vad betyder mod för dig?

ELIE WIESEL: Ja vet du, för mig är mod vad du definierar det som. Jag vågar inte ens göra en u-sväng. Jag förblir en flykting i själ och hjärta. Jag är rädd för polisen. Så om jag möter dem, stannar jag och flyttar på mig. Jag låter min fru hantera det. Jag är rädd för uniformer. Generaler skrämmer mig. Det var inte modigt av mig att säga till Ronald Reagan att inte åka till Bitburg, det var bara naturligt. Jag tycker profeterna var modiga för de hade inga väljare, ingen som skyddade dem.

KERRY KENNEDY: Fanns det inte någon med väldigt mycket makt som beskyddade dem?

ELIE WIESEL: Bevisa det. Har du ett ID-kort där det står: Jag, universums Gud, har utsett dig? Det var bara profeten som sa: "Gud har sänt mig." Bevisa det om du kan. Och ändå, med sin personlighet, med sina ord, talade han genom Gud. Och det är mod att säga sanningen. Makt kan vara det som en president eller en kung har. Makt kan förstöra en människa. Och makt kan vara något du måste angripa med mod, det vill säga sanningen. Problemet är hur man finner den? Det jag önskar, det jag har hoppats på i hela mitt liv, är att mitt förflutna inte ska bli dina barns framtid.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETENA

Artikel 3: Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vad hände under Förintelsen?
- Vilka var orsakerna till Förintelsen?
- Vilka är orsakerna till folkmord?
- Går folkmord att förutse och förebygga?
- Hur kan vi lära av och agera som Elie Wiesel?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Resonera kring ord och begrepp som har med mänskliga rättigheter att göra
- Veta vad som hände Elie Wiesel och vad han bidragit med för arbetet med mänskliga rättigheter
- Lära om Förintelsen och andra folkmord samt om de processer som leder fram till folkmord

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Förintelsen
- Folkmord
- Avhumanisering
- Återupprättelse

ELEVAKTIVITETER

FÖRINTELSEN – DISKUTERA BEGREPPET

Det nazistiska folkmordet under det andra världskriget har ett eget namn, Förintelsen.

Diskutera i grupp:

- Vilken betydelse har Förintelsen haft för eftervärlden? Försök att reflektera utifrån flera olika perspektiv.
- Varför talar vi om och arbetar så mycket med Förintelsen idag?

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs Elies berättelse. Besvara frågorna enskilt och reflektera kring svaren i grupp:

- Hur ser Elie på att just han överlevde?
- Vad ger honom hopp?
- Varför har Elie valt att träda fram och agera?
- "Alla lagar, all moral, handlar om mänskliga relationer." Vad menar han med detta?
- Gör en egen tolkning av citatet nedan. Vad var det Elie såg och vilka konsekvenser fick det för honom?
"Aldrig skall jag glömma den natten, den första natten i lägret, som förvandlade mitt liv till en enda lång natt, sju gånger förbannad och sju gånger besegrad. Aldrig skall jag glömma ansiktena på de små barnen, vars kroppar jag såg förvandlas till rökslingor under den tysta blå himlen. Aldrig skall jag glömma lågorna som slukade min tro för alltid. Aldrig skall jag glömma den nattliga tystnad som för all evighet berövade mig viljan att leva. Aldrig skall jag glömma det där, om jag så vore dömd att leva lika länge som Gud själv. Aldrig."

FOLKMORD

Folkmord eller massmord, vad är egentligen skillnaden.

Undersök:

- Vad betyder ordet folkmord, hur definieras begreppet?
- Vad är skillnaden mellan folkmord och massmord?

- Ibland används begreppet folkmordsliknande händelser. Vad innebär det? Hur många sådana händelser har inträffat efter det andra världskriget?
- I Turkiet är det olagligt att säga att turkarna begick ett folkmord på armenierna under det första världskriget. I Frankrike är det olagligt att förneka detta. Vad kan det bero på?

Hur kan det ske igen?

När Förintelsens omfattning och konsekvenser drabbade världen sa man; Aldrig mer! Trots detta har åtminstone tre folkmord skett efter Förintelsen. I Kambodja på 1970-talet, i Rwanda och i Bosnien 1994. I FN:s stadgar finns det en tvingande paragraf som går ut på att FN måste ingripa om ett folkmord sker.

- Vad kan det bero på att världssamfundet inte lyckats förhindra dessa folkmord?

ÅTERUPPRÄTTELSE

Genomför två brainstormar:

- Vad innebär återupprättelse?
- Vilka delar måste återupprättelse innehålla?

Efter krig och konflikter upplever offren det som viktigt att få återupprättelse. Det kan handla om att erkännas som offer, att hitta kvarlevor från anhöriga med mera.

Undersök och analysera:

- Hur har återupprättelsen för offren till de nazistiska förbrytelseerna sett ut?

Diskutera:

- Är det viktigt att någon, efter till exempel ett krig, förklaras skyldig och får ta ansvar för detta?
- Vilka konsekvenser kan det få om ingen tar ansvar, om alla tycker sig vara offer?

MED FARA FÖR EGET LIV!

Det fanns de, som med risk för sitt eget liv, hjälpte judar undan nazisterna. Vad var det dessa människor hade som gjorde att de fattade beslutet att hjälpa istället för att titta åt andra hållet eller att själva delta i förföljelserna?

Fundera med pennan i hand:

- Vad tror du i första hand utmärkte den som hjälpte andra trots faran för sig själv?

Flera av dessa räddare har belönats i efterhand. På Yad Vashem, det stora forskningscentret och museet i Israel utser man "the Righteous Among the Nations".

Undersök:

- Vad innebär det? Vad krävs för att få denna utmärkelse
- Lär dig mer om någon av dessa personer:
 - Vem hen var?
 - Vad hen gjorde och om det finns något om varför?
 - Vilka konsekvenser fick hens ingripande?
- Redovisa genom att berätta för varandra om den ni undersökt. Kan göras med hjälp av kortfilm, powerpoint eller liknande.

Gå vidare:

Den mest kända svenske räddaren var Raoul Wallenberg. Ta reda på mer om honom, vem han var, vad han gjorde och varför. En bra introduktion kan vara att se filmen *God afton, herr Wallenberg*.

ARBETA VIDARE

Filmer

Spelfilm är för många en central källa då det gäller kunskap om olika historiska företeelser. När man använder film i undervisningen är också mediet som historieförmedlare intressant. Filmen representerar ett historiebruk som kan vara intressant att diskutera i klassrummet. Det kan t.ex. handla om hur situationer och grupper framställs, vad som visas och kanske ännu mer vad som inte visas.

Till samtliga filmer nedan finns det handledningar på Svenska filminstitutets webbplats: www.sfi.se/sv/filmiskolan

Det finns många filmer om nazismen och Förintelsen som kan vara intressanta att se och diskutera.

Filmer:

- *Allt är upplyst*
- *Den vita rosen*
- *God afton, herr Wallenberg*
- *Livet är underbart*
- *Ninas resa*
- *Schindlers list*
- *Sophie Scholl, de sista dagarna*
- *Swing kids*
- *The pianist*
- *Uderygningens arkitektur*

En fråga som ofta kommer upp är hur så många människor kunde köpa nazisternas budskap. En film som på ett intressant sätt försöker visa hur totalitära rörelser skapas och varför de blir attraktiva är *Die welle*.

Även andra folkmord har behandlats på film. Folkmordet i Rwanda tas upp i filmerna *Shooting dogs* och i *Hotel Rwanda*.

Forum för levande historia

Om detta må ni berätta, finns att beställa kostnadsfritt och är en lärobok om Förintelsen. Deras webbplats kan också vara till hjälp i arbetet:

www.levandehistoria.se

United States Holocaust Museum

Här finns massor av material kring Förintelsen.

www.ushmm.org

Yad Vashem

Center för kunskap om samt forskning kring Förintelsen.

Har stora samlingar av texter, bilder med mera.

www.yadvashem.org

”DET LIGGER INGEN ÄRA I ATT
DÖDA MÄNNISKOR, OCH DET LIGGER
INGEN ÄRA I ATT FÖRNEDRA
MÄNNISKOR. DET LIGGER INGEN ÄRA
I ATT FÖRFÖLJA. DET ÄR VÄLDIGT
VIKTIGT ATT KOMMA IHÅG.”

Mod utan gränser – människorättsförsvarare som förändrar vår värld

Originalalets titel: *Speak Truth To Power – Human Rights Defenders Who Are Changing Our World* (2000)

Författare: Kerry Kennedy

Projektansvarig Speak Truth To Power: John Heffernan

Projektledare Sverige: Kajsa Wiktorin och Katja Wahlström

Redaktör: Kajsa Wiktorin

Texten är bearbetad och omarbetad av Mats Andersson och Ludvig Myrenberg för att följa den svenska läroplanen

© Text Kerry Kennedy

Grafisk form: Jennifer Kakaletis och Conny Lindström

Projektet genomförs med stöd från Svenska PostkodLotteriet.

- **Besök vår svenska hemsida:** rfkhumanrights.fryshuset.se
- **Besök RFK Human Rights hemsida:** rfkhumanrights.org/sweden
- **Följ oss på Twitter:** [@STTP_Sweden](https://twitter.com/STTP_Sweden)
- **Följ oss på Instagram:** [rfksweden](https://www.instagram.com/rfksweden)
- **Lägg till oss på Facebook:** [SpeakTruthToPower](https://www.facebook.com/SpeakTruthToPower)
- **Se klipp på YouTube:** [youtube.com/RFKHumanrightsComm](https://www.youtube.com/RFKHumanrightsComm)

WASHINGTON

1300 19th St, NW
Suite 750
Washington, DC 20036
Phone: 202.463.7575
Fax: 202.463.6606
rfkhumanrights.org

NEW YORK

515 Madison Avenue
Suite 718
New York, NY 10022
Phone: 917.284.6355
Fax: 347.426.2201
RFKCenter.org

EUROPE

Via Ghibellina 12/a
50122 Firenze, Italia
Phone: +39.055.5389250
Fax: +39.055.5383602
www.rfkennedyeurope.org

SWEDEN

Speak Truth To Power at Fryshuset
Mårtendalsgatan 2-8
120 30 Stockholm, Sweden
Phone: +46.8.6917600
rfkhumanrights.fryshuset.se